

דבר ראשון

דבר מתוקן

כנושא מרכזי בחרנו הפעם בנושא לא שגרת, בוודאי לא בגיליונות כתב העת שלנו: תקן ותקניות בהוראת שפה ובהכוננת שפה (העורך מעדיף את ה'תקניות' - קביעת סטנדרטים - על פני ה'תקניות', שיש בה טעם של נורמטיוויזם פדגוגי מיושן). כנרמז מן הכותרת, לנושא הזה יש משמעויות והסתעפויות שונות. ד"ר שרה רובינשטיין בחרה לעסוק בסדרת מאמרים שפרסמה האקדמיה ללשון העברית בנושא 'תקן ותקניות' ולהראות כיצד קווי החשיבה המוצגים במאמרים אלה משתקפים בעיצוב הפדגוגי של תוכניות הלימוד החדשות שהפיק האגף לאחרונה. מאמרה של *ורה אגרנובסקי* הולך בכיוון אחר: היא מראה כיצד אפשר להשתמש בלימוד כללי הכתיב המלא, המורכבים למדי, לצורך השגת שליטה בכתיב אצל לומדי העברית. ד"ר *יונה גלעד* מציבה 'תקן' בתחום שיטת ההוראה וספרי הלימוד הנובעים ממנה, כפי שעוצבו בבית היוצר של בית הספר לתלמידים מחול ע"ש רוטברג באוניברסיטה העברית בירושלים. היא משרטטת את קווי הייחוד של שיטת ההוראה שם ומנסה לחלץ מן המעשה את התאוריה העומדת מאחוריו. ד"ר *הדר פרי* עוסקת במאבק של העברית על דפוסי הייחוד שלה ועל השפעתן הבלתי נמנעת של שפות העולים לארץ, בייחוד היידיש, על עיצוב העברית - לעתים השפעה גלויה, הבאה לביטוי בנוכחותם של מילים, ביטויים ותבניות לשון 'זרות' ולעתים חמקמקה יותר ודורשת עין חקרנית של בלשן.

ד"ר *עדי בינס* חוזרת לכאורה אחורה אל שנות התשעים - שנות השמחה על העליות הגדולות מברית המועצות לשעבר ומאתיופיה, וגם עת הקשיים הגדולים של קליטת עשרות אלפים מיוצאי אתיופיה, ברובם חסרי השכלה כלשהי, שהיו צריכים למצוא את ראשית דרכם בחברה המרוחקת מרחק רב מכל המוכר והמורגל להם. לדעתה של עדי בינס, אחת הסיבות לקליטה הלא די מוצלחת של עולי אתיופיה, שהגיעו לארץ ב'מבצע שלמה', קשורה בחלוקת הסמכויות בין הממשלה לסוכנות היהודית. הסוכנות היהודית ביקשה לעצמה תפקיד, ומימוש התפקיד הזה היה קשור במידה רבה בהמשך הטיפול בעולי אתיופיה במרכזי הקליטה. כך נמנע, לדעתה, מגע מוקדם יותר בין העולים לאוכלוסייה הוותיקה ובינם לבין מוסדות המדינה, ועקב כך התעכבו התערותם והשתלבותם. מחקר סטטיסטי, מאלף בנתוניו המצטברים, מביאה *מרינה שפס* בנתונים שהיא מציגה על היקלטותם של עולי ברית המועצות-לשעבר בחצי היובל האחרון - במגוון תחומים: נישואים וגירושים, עבודה ותעסוקה, חינוך והשכלה ועוד.

מפעם לפעם אנחנו מפרסמים מאמרים על נושא שלכאורה אינו ממש ב'מנדט' שלנו: רכישת לשון אצל ילדים עולים (וילדי מהגרים בכלל). ד"ר *שרה זדונאיסקי-ארליך*, *פרופ' רחל יפעת* וד"ר *עינת גוברמן* מכבדות אותנו במאמר העוסק באופנים שבהם יש לטפח באופן רגיש יותר ויעיל יותר, ברוח רב-תרבותית, את רכישת שפת הארץ (במקרה זה העברית) אצל ילדים דו-לשוניים, על פי רוב ילדי עולים, המכירים מבית הוריהם ומסביבתם הקרובה או הקודמת שפה אחרת.

פרשה מרתקת - וקשורה בהרבה לבטים - היא הוראת העברית לאוכלוסיות עולות המביאות אתן תרבות ודרכי חשיבה שונות באופן ניכר מאלו המקובלות בארץ. *יהודית אייל*, שהייתה מורה ל'בני המנשה' בארץ מוצאם וממשיכה להיות בין מנווטי קליטתם בישראל, מציעה לשלב בין פיתוח

החשיבה בנישה האינסטרומנטלית לבין הוראת השפה. ללא מודעות של מורה האולפן לנושא החשיבה, עלולה רכישת הלשון להיכשל או להשתבש. מודעות לבעיות אלה ליוותה גם את מעצבי התוכנית החדשה של האגף לחינוך מבוגרים לעולים מאתיופיה, שעליה מדווחות דפנה כהן ואורלי לוביץ.

העיסוק בדיקטיקה עשיר הפעם במיוחד. ייחדנו לעניינים אלה שלושה מדורים שונים: הפחות שגרתי שבהם הוא, כמדומה, פיתוח אמצעי או כלי הוראה. ד"ר אפרת הראל מציעה לשלב משחקים בהוראת שפה שנייה/זרה, תוך פירוט דוגמאות למשחקים המתאימים לגילים שונים. ד"ר ניצה קרון, המלמדת כבר שנים ארוכות בניו יורק, נלהבת משיטת ההוראה בדרך של 'כיתה הפוכה', שכבר הצגנו את עיקריה בגיליון קודם, וניסתה לבחון את יעילותה בהוראת מילת יחס מיוחדת לכיתת מתחילים +. תוצאות הניסוי היו 'פשוטות', אבל ודאי יש להמשיך ולפעול ברוח הגישה, המנצלת את יתרונותיה העצומים של הטכנולוגיה החדשה.

במדור 'דיקטיקה - הוראת תכנים' טלי פרלשטיין מביאה הצעה מיוחדת: להציג באולפן קווי יסוד של תולדות האמנות בארץ כאמצעי העשרה תרבותית וגם כדרך להקנות אוצר מילים משמעותי. במדור 'דיקטיקה - הוראת לשון' חיה ש' פייג, המלמדת בארצות הברית, מציעה להתמודד עם נושא דחוי במקצת, על אף חשיבותו המובנת מאליה - הקניית אוצר מילים. ד"ר יהודית גולן בן-אורי מחזירה אותנו אל נושא מוכר - 'העיתון ככלי לפיתוח השפה והחשיבה באולפן'. טענתה היא שיש ללמד עיתון באולפן באופן אחר לגמרי מן האופן שבו נלמדים טקסטים רגילים, ושדרך ההוראה הייחודית לעיתון מעודדת חשיבה ביקורתית. חוה דינר מראה במאמרה על 'ניבים ופתגמים מקראיים חיים המתאימים להוראה באולפן' עד כמה ביטויים וניבים תנ"כיים השתרשו בלשון העברית הכתובה והדבורה ומציעה דרכים להקניית הניבים האלה באולפן.

במדור 'העברית שלנו' מובא מאמר מחקר מרתק, על אף חזות כותרתו ה'יבשה'. התזוזות הסמנטיות בפעלי התנועה 'יצא' ו'הוציא' מלמדות הרבה על התפתחות השפה המנותחת דרך גלגולי ביטויים וניבים שונים. אהרן מוריאל ממשיך בחלק שני ואחרון של מאמרו על 'בעלי' מקצוע כשמות משפחה בישראל' להנות אותנו ממעייני ידענותו. רבים ודאי ימצאו עניין - ושעשוע - בגילוי משמעויותיהם של שמות נפוצים, המוכרים להם מסביבתם, מן הספרות, התקשורת ועוד.

מאיר מינדל, שעלה לארץ בגיל 12 בשנות החמישים של המאה הקודמת, מתאר בפנינו באופן משעשע ומדאיב-לב כאחד את השלבים הראשונים לעלייתו בעיניים של ילד-נער.

במדור הסקירות, העשיר הפעם במיוחד, פרופ' תמר סוברן סוקרת את ספרו של פרופ' אילן אלדר על התפתחות העברית החדשה בצירי לידתה הספרותיים 'ממנדלסון עד מנדלי'. כדאי לקרוא את הערותיה החריפות והמבריקות. ד"ר אורלי קיים מציעה ספר מעניין העוסק ב'מסע' עלייתם והשתלבותם רבת הקשיים של עולי אתיופיה בארץ בפריזמה של מסלול ייחודי להכשרה להוראה, שנפתח למענם במכללה האקדמית 'אחוה'. ורה אגרנובסקי מציעה כתב עת ייחודי בעל שם עם 'ניחוח של פעם' - שיח ישרון, העוסק, כמו הד שלנו, בהוראת העברית וגם במחקר הלשון והספרות, וד"ר שרה רובינשטיין מספרת על אלבום חדש, בעריכתו של הרב מנחם ולדמן הבלתי-נלאה, על פרשות שונות בעליית יהודי אתיופיה לארץ - הפעם בהיבט של סיפורים אישיים, עדויות וכתבות עיתונאיות.

נושאים מושכים, שפע מכל טוב. מאחל קריאה מהנה.

העורך